

Úvodní slovo předsedy vlády Jana Fischera na zahájení výstavy Cesty české ústavnosti 25.2.2010

Je dobré si připomínat, že tato země měla první demokratickou ústavu již před 90. lety. Je dobré si to připomínat přesto, nebo právě proto, že jsme mezitím prošli řadou zvrátů. Řadou tragických zvrátů, které popíraly ústavnost. Které popíraly právo. Které popíraly vládu zákona. Je dobré si to připomínat, protože dokud platí ústava – a to nejen na papíře, ale také v praxi – jsou občané chráněni před zvláštní mocí.

Dnes žijeme ve svobodě. Dnes žijeme v demokracii. Dnes žijeme v právním státě. A ústava, záruky ústavnosti a její účinná ochrana jsou v případě potřeby korektivem politické moci. Korektivem někdy nechtěným a zpochybněným. Ale korektivem nutným a nezpochybnitelným.

Ústava míří dále, než aktuální moc. Míří dále v čase i ve hmotných důsledcích přijímaných zákonů. Míří dále jak co do formy, tak co do obsahu. Protože co se jeví praktickým a užitečným dnes, může být velice škodlivé z hlediska dlouhodobých práv občanů. A co se zdá být v souladu s momentálním přáním většiny, může fatálně poškozovat samotný obsah demokracie.

Ústava a ústavnost jsou dnes obecně přijímaným konstitutivním prvkem státnosti, páteří svobody a demokracie. To nicméně neznamená, že by v jednotlivých otázkách neexistovaly silné hlasy volající po změně. Ať už se to týká jednotlivých ústavních ustanovení, či rozhodování Ústavního soudu v konkrétních případech.

Jakkoli mohou být tyto hlasy legitimní a opřené o pádné argumenty, musíme být vždy opatrní když je slyšíme. Musíme vždy vážit, zda náprava konkrétní nedokonalosti, změna konkrétního nechtěného důsledku, opravení domnělé chyby stojí za riziko zpochybnění ústavního systému. Ústava znamená základ. A vytahovat základní kameny je vždy nebezpečné. Byť se nám ty kameny zdají staré, omšelé, nevyhovující současným potřebám.

Nechci tím říci, že ústava je naprosto nezměnitelná. Pouze to, že případné změny musejí brát v úvahu jinou časovou a hmotnou škálu, než běžné rozhodnutí v rámci jednoho volebního období. A že pokud nám opravdu jde o nápravu nedokonalostí a chyb, pak musíme zároveň zvážit, co tato náprava způsobí. Protože každá změna přináší i nezamýšlené důsledky. A každé lidské rozhodnutí přináší kromě kladů i zápory, oprava každé staré chyby znamená riziko chyb nových.

Přirovnal bych to ke kruhům ve vodě. Když hodíte kámen do klidné ústavní hladiny, budou se následné vlny šířit v prostoru a čase ještě hodně dlouho. My, s naší pohnutou historií a mnoha špatnými zkušenostmi, bychom měli dvojnásob dobře vážit, než se rozhodneme zasáhnout do ústavního systému. Konstituce je poslední instancí, poslední zárukou naší svobody.

Není snad lepší vzdát se momentální výhody výměnou za trvalejší záruku svobody? Není to snad lepší i pro toho, kde má dnes na své straně většinu, třeba i ústavní, ale zítra se může sám ocitnout v menšině? Každý se jednou může dostat do postavení, kdy bude potřebovat ochranu svých osobních, menšinových práv a svobod. V tom je hlavní význam ústavy a ústavnosti. Demokratický politický systém je postaven na hlasování, na rozhodnutí většiny. Ale o základních svobodách se nehlasuje, žádná většina je nemůže a

nesmí jedinci vzít.

Tato výstava ukazuje historii ústavnosti. Ukazuje ji od dob, kdy neexistovala demokracie. Kdy se o rozhodnutích nehlasovalo, rozhodně ne na základě všeobecného volebního práva. Ale už v té době se vedl zápas o záruky osobních svobod, o legitimitu moci, o její shůry dané omezení. Tento zápas je delší a zásadnější, než zápas o demokracii. Ústavnost, legitimita systému nejsou věci hlasování. Jsou to hodnoty, které existují proto, že je obecně a bez diskuse přijímáme. Žádnou debatou je nemůžeme posílit, pouze oslabit.

Bez respektu k ústavnosti nemá politická moc žádné omezení. A naopak: dokud platí, že legitimita moci pochází z vyšších míst a že se neodvozuje od aktuální mocenské situace, mohou lidé doufat v záruky své svobody. Jinak ne. To mějme na paměti - nejen při prohlídce této výstavy.